অধ্যায় ১ঃ ৰামায়ণ

অধ্যায় গাঁথনি

১.১ উদ্দেশ্য
১.২ পৰিচয়
১.৩ ৰামায়ণৰ ৰচনাকাল
১.৪ ৰামায়ণৰ বিষয়বস্তু
১.৫ ৰামায়ণৰ প্ৰভাৱ
১.৬ ৰামায়ণৰ বিকাশ
১.৭ ৰামায়ণৰ মহত্ব
১.৮ ৰামায়ণৰ সামাজিক চিত্ৰণ
১.৯ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
১.১০ অধিক জানিবলৈ
১.১১ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান
১.১২ আৰ্হি প্ৰশ্ন

১.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি —

- ৰামায়ণৰ ৰচনা আৰু সময়সীমাৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব
- ৰামায়ণৰ বিকাশ আৰু বিষয়বস্তুৰ বিষয়ে অৱগত হ'ব
- ৰামায়ণৰ প্ৰভাৱ সংস্কৃত সাহিত্যৰ অন্যান্য ৰচনাৱলীৰ ওপৰত কেনেদৰে পৰিছে, সেই বিষয়ে গম পাব
- সৰ্বসাধাৰণ মানুহৰ মাজত ৰামায়ণৰ যি মহত্ব, সেই বিষয়ে জানিব পাৰিব
- ৰামায়ণৰ সামাজিক চিত্ৰণৰ লগতো অৱগত হ'ব পাৰিব।

১.২ পৰিচয়

ৰামায়ণ হৈছে সৰ্বজনবিদিত 'আদিকাব্য' আৰু ইয়াৰ ৰচক বাল্মীকিক 'আদিকবি' বুলি কোৱা হয়। পু�ৰাণত কোৱা আছে যে বাল্মীকি ভৃগুৰ বংশধৰ। এদিনাখন বাল্মীকিয়ে তমসা নদীত স্নান কৰি উভতি আহোতে গছৰ ডালত এযোৰ ক্ৰৌঞ্চ চৰাই দেখিলে। চৰাইহালে আনন্দমনেৰে গছৰ ডালত বহি আছিল। কিন্তু হঠাৎ ক্ৰৌঞ্চ যুগলৰ এটা ব্যাধৰ শৰত বিদ্ধ হোৱাত বাল্মীকিৰ মনত খুব দুখ উপজিল। তেতিয়া তেওঁৰ মুখৰ পৰা এফাঁকি শ্লোক নিগৰি আহিল। সেই শ্লোকটো হ'ল—

"মা নিষাদ প্রতিষ্ঠাং ত্বমগম ঃ শ্বাশ্বতী সমাঃ ।
যৎ ক্রৌঞ্চমিথুনাদেকমবধী ঃ কামমোহিতম্ ।।

এনেদৰে শোকত ম্রিয়মান হৈ থকা অৱস্থাত ব্রহ্মাৰ আদেশ মতে ৰামায়ণ ৰচনা কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে। ৰামায়ণত মুঠ সাতটা কাণ্ড আৰু পাঁচটা অধ্যায় আছে।

আপুনি এই অধ্যায়টিত ৰামায়ণৰ বিষয়বস্তু, ৰচনাকাল, ইয়াৰ বিকাশ, ৰামায়ণকালীন সামাজিক ব্যৱস্থা, অন্যান্য ৰচনাৱলীৰ ওপৰত ৰামায়ণৰ প্ৰভাৱ ইত্যাদি বিভিন্ন বিষয়ৰ লগত পৰিচিত হ'ব।

১.৩ ৰামায়ণৰ ৰচনাকাল

আপুনি এতিয়া ৰামায়ণৰ ৰচনাকালৰ বিষয়ে জানিব। বেদৰ ৰচনাৰ পিছত ৰামায়ণ ৰচনা হয় বুলি জনা যায়। ৰামায়ণৰ ৰচনা মহাভাৰতৰ আগতে হৈছিল বুলি স্বীকাৰ কৰা হয়। কাৰণ মহাভাৰতৰ বনপৰ্বত (সৰ্গ ২৫৮ - ২৮৩) ৰামৰ উল্লেখ আছে। অকল ৰামৰেই নহয় আন ভালেমান ৰামায়ণৰ চৰিত্ৰৰ উল্লেখ মহাভাৰতত পোৱা যায়। আনকি ৰামায়ণৰ দুটা শ্লোক মহাভাৰতত উদ্ধৃতও হৈছে। অন্যহাতে মহাভাৰতৰ কোনো বীৰৰ উল্লেখ ৰামায়ণত দেখা পোৱা নাযায়। গতিকে এই সকলোবোৰৰ পৰা ৰামায়ণ মহাভাৰতৰ পূৰ্ববৰ্তী ৰচনা বুলি অনুমান কৰা হয়।

চাৰণ ঃ স্বৰ্গীয় গায়ক

পালি ভাষাত ৰচিত ত্ৰিপিটকৰ অন্তৰ্গত জাতকগ্ৰন্থত বৰ্ণিত 'দশৰথ জাতকে' ৰামায়ণৰ প্ৰভাৱৰ কথা দাঙি ধৰে। 'সামজাতক'ত চিকাৰীৰ হাতত মুনি পুত্ৰৰ নিধন হোৱা ঘটনাটোৱে ৰামায়ণত বৰ্ণিত অন্ধকমুনিৰ পুত্ৰ শ্ৰৱণকুমাৰ ৰজা দশৰথৰ হাতত নিধন হোৱা কথাটোলৈ মনত পেলাই দিয়ে। গতিকে ৰামায়ণৰ ৰচনা বৌদ্ধধৰ্মৰ আবিৰ্ভাৱৰ আগৰ বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। আকৌ বৌদ্ধ ত্ৰিপিটকত ৰামচৰিত সম্বন্ধীয় প্ৰাচীনতম ৰূপ আছে, যিসমূহ ***চাৰণ*** সকলে মুখে মুখে গাইছিল।

ৰামায়ণত 'যৱন' শব্দটো দুবাৰ উল্লেখ হোৱা দেখি পণ্ডিত ৱেবাৰ মহোদয়ে ৰামায়ণৰ ওপৰত গ্ৰীক কবি হোমাৰৰ গ্ৰন্থৰ প্ৰভাৱ পৰিছে বুলি উল্লেখ কৰে। কিন্তু ইয়াকোবি নামৰ আন এজন পণ্ডিতে বেৱাৰৰ এই মত অগ্ৰাহ্য কৰি খ্ৰীঃ পূঃ ৩০০ বছৰৰ পাছত ৰামায়ণ প্ৰক্ষিপ্ত বুলি মতামত দিয়ে। এই যৱন শব্দটোৱে অকল গ্ৰীক সকলোকেই বুজোৱা নাই; উত্তৰ পশ্চিম ভাৰতত যিবিলাক বিদেশীয়ে আক্ৰমণ চলাইছিল সেই আটাইবোৰ জাতিকে বুজাইছে। গ্ৰীক পৰিব্ৰাজক মেগেস্থেনিচৰ টোকাৰ পৰা পোৱা যায় যে খ্ৰীঃ পূঃ চতুৰ্থ শতাব্দীতে পাটলিপুত্ৰ নগৰ স্থাপিত হয়। এই নগৰ মগধৰ ৰাজধানী হিচাপে খ্ৰীঃ পূঃ ৩৫০ তে পৰিগণিত হয়। যদিও পাটলিপুত্ৰৰ ওচৰে পাজৰে থকা কিছুমান সৰু সৰু নগৰৰ উল্লেখ ৰামায়ণত আছে, কিন্তু এই পাটলিপুত্ৰৰ উল্লেখ ৰামায়ণত নাই। সেয়েহে পণ্ডিতসকলে পাটলিপুত্ৰ নগৰ প্ৰতিষ্ঠিত হোৱাৰ আগতেই ৰামায়ণ ৰচিত হৈছিল বুলি মত পোষণ কৰে।

ৰামায়ণত "কৌশল" ৰাজ্যৰ ৰাজধানীৰ নাম 'অযোধ্যা' বুলি উল্লেখ আছে। বৌদ্ধ

যুগত ইয়াৰ নাম আছিল "সাকেত"। আনকি গ্ৰীকসকলে আৰু অষ্টাধ্যায়ী ব্যাকৰণৰ ৰচক পাণিনিয়েও কৌশলৰ ৰাজধানী সাকেত বুলিহে উল্লেখ কৰিছে। ইয়াৰ পৰাও এইটো অনুমান কৰিব পাৰি যে বৌদ্ধযুগৰ বহু আগতে ৰামায়ণ ৰচিত হৈছিল।

বুৰঞ্জীৰ তথ্য মতে খৃঃ পূঃ ৩০০ শতাব্দীত অশোকে পাটলিপুত্ৰ নগৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল। গ্ৰীক পৰিব্ৰাজক মেগেস্থেনিচৰ ভ্ৰমণৰ সময়তো পাটলিপুত্ৰতেই মগধৰ ৰাজধানী আছিল। এইটোও মন কৰিবলগীয়া যে এই নগৰৰ ওচৰে পাজৰে থকা কৌশাম্বী, কান্যকুব্জ আদি নগৰবোৰৰ নাম ৰামায়ণত উল্লেখ আছে। কিন্তু প্ৰসিদ্ধ পাটলিপুত্ৰ নগৰখনৰ নাম ৰামায়ণৰ কতো উল্লেখ নাই। সেয়ে পণ্ডিতসকলে মত পোষণ কৰিছে যে পাটলিপুত্ৰ নগৰ প্ৰতিষ্ঠিত হোৱাৰ আগতেই ৰামায়ণ ৰচিত হৈছিল।

ৰামায়ণৰ বালকাণ্ডত মিথিলা আৰু বিশালা নামেৰে দুখন পৃথক নগৰৰ উল্লেখ আছিল। তেতিয়া দুয়োখন নগৰতে দুজন শাসনকৰ্ত্তা আছিল। কিন্তু বুদ্ধদেৱৰ সময়ছোৱাত দুয়োখন ৰাজ্য একত্ৰিত হৈ বৈশালী নাম লয়। ইয়াৰ পৰাও অনুমান কৰিব পাৰি যে ৰামায়ণ বৌদ্ধ যুগৰ আগতেই ৰচিত হৈছিল।

১.৪ ৰামায়ণৰ বিষয়বস্তু

ৰামায়ণৰ ৰচনাকাল জনাৰ পিছত এতিয়া ৰামায়ণৰ বিষয়বস্তু সম্পৰ্কে জানিব পাৰিব। আদি কবি বাল্মীকি ৰচিত ৰামায়ণ মহাকাব্য প্ৰায় ২৪০০০ শ্লোকেৰে ৰচিত। ৰামায়ণৰ মূল পাঠ সাতটা কাণ্ডত ৰচিত। পৰম্পৰামতে ৰামায়ণৰ প্ৰতিহাজাৰ শ্লোক ***গায়ত্ৰী মন্ত্ৰৰ*** একোটা আখৰেৰে ক্ৰমশঃ আৰম্ভ হৈছে।

ৰামায়ণৰ প্ৰথম কাণ্ডটোৰ নাম বালকাণ্ড। এই কাণ্ডটোত দশৰথৰ পুত্ৰসমূহৰ জন্ম আৰু শৈশৱকাল বৰ্ণিত হৈছে। লগতে বিশ্বামিত্ৰ ঋষিৰ আশ্ৰমত যজ্ঞসংৰক্ষণ, তাড়কাদি ৰাক্ষস বধ, ৰাম আৰু ভৰত আদি ভাতৃসকলৰ বিবাহ বৰ্ণনা কৰা হৈছে।

গায়ত্ৰী মন্ত্ৰক সাবিত্ৰী মন্ত্ৰ বুলিও কোৱা হয়। ঋক্‌বেদৰ এটা বিখ্যাত মন্ত্ৰ। এই মন্ত্ৰটো সূৰ্য্যদেৱতাক উদ্দেশ্য কৰি গোৱা হয়।

দ্বিতীয় কাণ্ডটোৰ নাম অযোধ্যাকাণ্ড। এই কাণ্ডটোত বৰ্ণিত বিষয়বস্তুসমূহ হ'ল অযোধ্যাৰ ৰাজসভা, ৰামৰ অভিষেক আয়োজন, বনবাস, পুত্ৰশোকত কাতৰ দশৰথৰ মৃত্যু, ভৰতৰদ্বাৰা ৰামক প্ৰত্যাৱৰ্ত্তন কৰোৱাৰ বিফল প্ৰচেষ্টা আদি।

তৃতীয় কাণ্ডটোৰ নাম অৰণ্যকাণ্ড। দণ্ডকাৰণ্যত বনবাস পালন কৰি থকা ৰাম লক্ষ্মণ আৰু সীতাৰ জীৱন যাপন, বিৰাধ বধ, ৰামৰ পঞ্চৱটী নিবাস, ৰাৱণৰ ভগ্নী শূৰ্পণখাৰ সৈতে সাক্ষাৎকাৰ, খৰ দূষণাদি চৈধ্য হাজাৰ ৰাক্ষসৰ বধ তথা ৰাৱণৰ দ্বাৰা সীতাহৰণ আৰু তাৰ পিছত ৰামৰ বিলাপ আদি এই কাণ্ডটোত বৰ্ণোৱা হৈছে।

চতুৰ্থ কাণ্ডটো 'কিষ্কিন্ধাকাণ্ড' নামেৰে জনাজাত। কাণ্ডটোত বালিবধ, বালিৰ ভাতৃ সুগ্ৰীবৰ সৈতে ৰামচন্দ্ৰৰ মিত্ৰতা, বান্দৰসকলক লগত লৈ হনুমানৰ সীতাৰ অন্বেষণ বৰ্ণনা কৰা হৈছে।

পঞ্চম কাণ্ডটোৰ নাম সুন্দৰ কাণ্ড। ইয়াত ৰাৱণৰ ৰাজপুৰীৰ সৌন্দৰ্য্য, হনুমানৰ সীতাৰ

প্ৰতি সান্ত্বনা আৰু সীতাৰ বাৰ্তা লৈ হনুমানৰ ৰামৰ ওচৰলৈ প্ৰত্যাগমন আদিৰ বৰ্ণনা কৰা হৈছে।

ষষ্ঠ কাণ্ডটো হ'ল যুদ্ধ কাণ্ড। ইয়াত ৰাম ৰাৱণৰ দীঘলীয়া যুদ্ধৰ বৰ্ণনা তথা যুদ্ধৰ শেষত ৰামৰ দ্বাৰা ৰাৱণৰ বধ আৰু সীতাক লৈ লংকাৰ পৰা ৰামৰ প্ৰত্যাগমন আৰু অযোধ্যাত ৰামৰ অভিষেক আদি বিষয় বৰ্ণনা কৰা হৈছে।

সপ্তম অৰ্থাৎ শেষৰ কাণ্ডটোৰ নাম হ'ল উত্তৰকাণ্ড। এই কাণ্ডটোত ৰামৰ ৰাজ্য শাসনৰ লগতে সীতাৰ লোকাপবাদৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত ৰামৰ দ্বাৰা সীতাৰ বিৰ্সজন, সীতাৰ বিলাপ, বাল্মীকিৰ আশ্ৰমত সীতাৰ আশ্ৰয় লাভ, লৱ কুশৰ জন্ম, অশ্বমেধ যজ্ঞ, লক্ষ্মণবৰ্জন আদি ঘটনা বৰ্ণনা কৰা হৈছে। ইয়াৰ উপৰিও অনেক আখ্যানৰ উল্লেখ ইয়াত পোৱা যায়।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ঃ তুলসীদাসে ৰচনা কৰা গ্ৰন্থখনৰ নাম কি?

.....

প্ৰশ্ন নং ২ঃ ৰামায়ণত 'কৌশল' ৰাজ্যৰ ৰাজধানীৰ নাম কি বুলি উল্লেখ আছে?

.....

প্ৰশ্ন নং ৩ঃ ৰামায়ণৰ মূল পাঠ কেইটা কাণ্ডত বিভক্ত?

.....

প্ৰশ্ন নং ৪ঃ ৰামায়ণৰ দ্বিতীয় কাণ্ডটোৰ নাম কি?

.....

প্ৰশ্ন নং ৫ঃ- ৰামায়ণৰ অন্তিম কাণ্ডটোৰ নাম কি?

.....

১.৫ ৰামায়ণৰ প্ৰভাৱ

ৰামায়ণৰ বিষয়বস্তু জনাৰ পিচত আপুনি এতিয়া ৰামায়ণৰ প্ৰভাৱ পৰবৰ্তী সাহিত্যৰ ওপৰত কেনেদৰে পৰিছে সেয়া জানিব পাৰিব। আদিকাব্য ৰামায়ণে সমগ্ৰ ভাৰতীয় জনমানস আৰু ভাৰতীয় সাহিত্য সংস্কৃতিৰ ওপৰত অপৰিসীম প্ৰভাৱ পেলাইছে। পৰৱৰ্তী বহুকেইখন কাব্য, নাটক আদি ৰামায়ণৰ অনুপ্ৰেৰণাতে ৰচিত হৈছে। আনকি মহাভাৰতৰ বনপৰ্বত (২৫৮ - ২৮৩ সৰ্গত) ৰামাখ্যানৰ বৰ্ণনা পোৱা যায়। বিষ্ণু, ব্ৰহ্মাণ্ড, গৰুড় অগ্নি, ভাগৱত আদি পুৰাণতো ৰামকথাৰ উল্লেখ পোৱা যায়। সেইদৰে দেৱী ভাগৱতত (তৃতীয় স্কন্ধ, ২৮ - ২৯ সৰ্গ) ৰাম কথাৰ বৰ্ণনা আছে। পালি ত্ৰিপিটকৰ অৰ্ন্তগত 'দশৰথ জাতক'তো ৰামকথাৰে লৈ বুদ্ধৰ পূৰ্বজন্মৰ কথা প্ৰচাৰ কৰা হৈছে। ৰামায়ণৰ আলমতে মহাকবি ভাসে 'প্ৰতিমা' আৰু 'অভিষেক' এই দুই নাটক ৰচনা কৰিছে। ভাসৰ অনুবৰ্তী মহাকবি কালিদাসেও ৰামায়ণক আলম কৰি ৰঘুবংশ মহাকাব্য ৰচনা কৰিছে। ইয়াৰ পিছৰ পৰ্যায়ত ভৱভূতিৰ মহাবীৰ চৰিত আৰু উত্তৰৰামচৰিত নাটক দুখন ৰামায়ণৰ কাহিনীক ভিত্তি কৰি ৰচিত হৈছে। আকৌ প্ৰবৰসেনৰ সেতুবন্ধ, কুমাৰ দাসৰ জানকীহৰণ, মুৰাৰীৰ

'অনর্ঘৰাঘৱ', জয়দেৱৰ 'প্রসন্নৰাঘৱ' ৰামকথাৰ আধাৰতে বিৰচিত হৈছে। একেদৰে, ৰামায়ণৰ কথাৰ আলম লৈ ৰাজশেখৰে 'বালৰামায়ণ', ভোজে 'ৰামায়ণচম্পূ' আৰু ক্ষেমেন্দ্রই 'ৰামায়ণ মঞ্জৰী' ৰচনা কৰে।

এইবোৰৰ উপৰিও বৌদ্ধ কবি অশ্বঘোষ, জৈন সন্যাসী বিমলসূৰী (পউম চৰিত) আদিৰ ৰচনাতো ৰামায়ণৰ প্রভাৱ দেখা যায়। বৌদ্ধগ্রন্থৰ তিব্বতীয় আৰু চীনা অনুবাদতো ৰামকথাৰ উল্লেখ পোৱা যায়। ইণ্ডোনেছিয়া, মালয়েচিয়া, ছিঙ্গাপুৰ, কম্বোদিয়া, থাইলেণ্ড আদি দেশৰ সাহিত্য সংস্কৃতি আৰু জনমানসত ৰামায়ণৰ চিৰস্থায়ী প্রভাৱ দেখা যায়।

মধ্যযুগীয় আৰু আধুনিক ভাৰতীয় সাহিত্যৰ ওপৰতো ৰামায়ণৰ সুদূৰপ্রসাৰী প্রভাৱ দেখা পোৱা যায়। ষোড়শ শতাব্দীৰ ভক্তিকবি তুলসী দাসৰ ৰচনা 'ৰামচৰিত মানস', অসমৰ মাধৱকন্দলি ৰচিত "অসমীয়া ৰামায়ণ', বংগদেশীয় 'কৃত্তিবাসী ৰামায়ণ' আদিয়ে জনপ্রিয়তা অর্জন কৰে। অৱশ্যে ৰামায়ণৰ বালকাণ্ডত (২/৩৬ - ৩৭) এইটো উল্লেখ আছে যে —

যাৱৎ স্থাস্যতি গিৰয়ঃ সৰিতশ্চ মহীতলে।
তাৱদ ৰামায়ণ কথা লোকেষু প্রচৰিষ্যতি।।

অর্থাৎ যেতিয়ালৈকে পৃথীৱীত নৈ আৰু পর্বত থাকিব তেতিয়ালৈকে ৰামায়ণ কথা লোক সমাজত প্রচাৰ হৈ থাকিব।

১.৬ ৰামায়ণৰ বিকাশ

এতিয়া আপুনি ৰামায়ণৰ বিকাশ পর্য্যায় ক্রমে কেনেদৰে হৈছিল, সেই বিষয়ে জানিব পাৰিব। জার্মাণ পণ্ডিত ইয়াকোবিয়ে ৰামায়ণৰ পাঠ্যাংশ বিশ্লেষণ কৰি মূল ৰামায়ণ পাঁচটা কাণ্ডত বিভক্ত আছিল বুলি মত প্রকাশ কৰিছে। এই মত অনুসাৰে ৰামায়ণৰ মূল কথা অযোধ্যা কাণ্ডত আৰম্ভ হৈ যুদ্ধ কাণ্ডত শেষ হৈছে। বালকাণ্ড আৰু উত্তৰাকাণ্ড, পিছত মূল কথাৰ আদিত আৰু অন্তত সংযোজিত হৈছে। এই মতামতৰ সমর্থনত কিছুমান যুক্তি আছে। সেইবোৰ তলত উল্লেখ কৰা হ'ল —

১) যুক্তিমতে দশৰথ পুত্র ৰামচন্দ্রৰ অভিষেকৰ পিছতেই ৰামকথা শেষ হৈছে। বর্তমানেও দেখা যায় যে ৰামকথাৰ আবৃত্তি আৰু প্রবচন ৰামৰ অভিষেকতে শেষ হৈছে। উত্তৰ কাণ্ডত উল্লেখ থকা ঘটনাসমূহৰ লগত মূল ৰামকথাৰ সম্বন্ধ বেছি দেখা নাযায়। ৰাৱণ আৰু বান্দৰবোৰৰ পূর্ব বৃত্তান্ত সপ্তম কাণ্ডত দেখা যায়। উত্তৰাকাণ্ডত উল্লেখিত ৰামৰ উত্তৰ জীৱনৰ কথাবোৰে ৰামৰ বীৰোচিত চৰিত্র অক্ষুন্ন ৰাখিবলৈ সমর্থ হোৱা নাই। তাত বহুতো উপাখ্যানৰ উল্লেখ পোৱা যায়।

২) বালকাণ্ডত প্রথম আৰু তৃতীয় সর্গত ৰামায়ণৰ দুটি বিষয়সূচী পোৱা যায়। সেই বিষয়সূচীৰ এটিত বালকাণ্ড আৰু উত্তৰকাণ্ডৰ বিষয়বস্তুৰ উল্লেখ পোৱা নাযায়। কিন্তু প্রথম সূচীত সেইবোৰৰ উল্লেখ আছে। গতিকে দুটা সূচীয়ে ৰামায়ণৰ দুটা স্তৰকে সূচাইছে।

৩) দ্বিতীয়, তৃতীয়, চতুর্থ আৰু পঞ্চম কাণ্ডসমূহৰ ভাষা আৰু ৰচনা শৈলীও প্রথম আৰু

সপ্তম কাণ্ডৰ ভাষা শৈলীতকৈ পৃথক।

৪) বালকাণ্ডত লক্ষ্মণক বিবাহিত বুলি কোৱাৰ বিপৰীতে আকৌ অৰণ্যকাণ্ডত ৰামে লক্ষ্মণক অবিবাহিত বুলি উল্লেখ কৰিছে। গতিকে দুয়োটা কথাতে পাৰস্পৰিক বিৰোধিতা দেখা যায়।

৫) প্ৰথম আৰু সপ্তম কাণ্ডত ৰামক বিষ্ণুৰ অৱতাৰ বুলি কোৱা হৈছে যদিও আন পাঁচটা কাণ্ডত তেনে তথ্যৰ উল্লেখ পোৱা নাযায়।

৬) বালকাণ্ডত বাল্মীকিয়ে ৰামায়ণ ৰচনা কৰাৰ পটভূমি চিত্ৰিত হৈছে। বালকাণ্ড আৰু উত্তৰকাণ্ডত বাল্মীকিৰ চৰিত্ৰও চিত্ৰিত হৈছে। এনে ক্ষেত্ৰত বাল্মীকিয়ে এই দুই কাণ্ড নিজে ৰচনা কৰা কথাটো অযুক্তিসঙ্গত।

৭) ৰামায়ণৰ বহুতো ঠাইত বহু অংশ প্ৰক্ষিপ্ত হৈছে।

কুশীলৱঃ লৱকুশকেই অৰ্থগতভাৱে বুজাইছে।

ৰামায়ণৰ প্ৰথম আৰু সপ্তম কাণ্ডৰ বৰ্ণনাৰ পৰা জনা যায় যে বাল্মীকিয়ে অযোধ্যাৰ ওচৰতে গংগাৰ পাৰত আশ্ৰম পাতি বাস কৰিছিল। সেয়ে তেওঁ ৰাম আৰু ৰামৰ পূৰ্বপুৰুষসকলৰ বিষয়ে জ্ঞাত আছিল। ৰামে সীতাক পৰিত্যাগ কৰাৰ পিছত বাল্মীকিয়ে সীতাক আশ্ৰমত থাকিবলৈ আশ্ৰয় দান কৰিছিল। বাল্মীকিৰ আশ্ৰমতে লৱ কুশৰ জন্ম হয় আৰু ডাঙৰ দীঘলো হয়। বাল্মীকিয়ে এই ঘটনাসমূহৰ আলম লৈ ৰামায়ণ ৰচনা কৰে। পিছলৈ সেই গীতবোৰ ভ্ৰাম্যমান '*কুশীলৱ*' গায়ক শ্ৰেণীয়ে গাই ফুৰিছিল। লৱকুশে প্ৰথমতে ৰামকথা গাই প্ৰচাৰ কৰা বাবে তেনে গীতৰ গায়ক শ্ৰেণীয়ে 'কুশীলৱ' আখ্যা পায়। জনপ্ৰিয়তা বৃদ্ধি পোৱাত ৰামকথাৰ মাজত অন্য কথাও সংযোজিত হয়। কেই শতিকামানৰ পিছত ৰামকথাৰ আদি-অন্তত বালকাণ্ড আৰু উত্তৰকাণ্ড সংযোজিত হয়।

১.৭ ৰামায়ণৰ মহত্ব

এতিয়া আপুনি ৰামায়ণৰ মহত্বৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব। বাল্মীকিকৃত ৰামায়ণ কেৱল প্ৰথম মহাকাব্য হিচাপেই জগতত প্ৰসিদ্ধ নহয়, ই হৈছে এনে এখন অতি জনপ্ৰিয় লৌকিক কাব্য, য'ত নিহিত শিক্ষাসমূহৰ এক ব্যৱহাৰিক প্ৰমূল্যও আছে। ৰামায়ণত থকা শিক্ষণীয় বিষয়বোৰ জনসাধাৰণৰ বাবে সহজবোধ্য তথ্য। ইয়াত থকা চৰিত্ৰসমূহ সমাজৰ প্ৰতিজন লোকৰ বাবে আদৰ্শস্বৰূপ। ৰাম যিদৰে পুৰুষৰ উত্তম আদৰ্শ, সীতা সেইদৰে নাৰীৰ আদৰ্শ, লক্ষ্মণ, ভৰত আৰু শত্ৰুঘ্ন প্ৰভৃতি ভাতৃৰ আদৰ্শ, হনুমান ভক্তৰ (সেৱকৰ) আদৰ্শ, একেদৰে সুমিত্ৰা আৰু কৌশল্যা মাতৃসকলৰ বাবে আদৰ্শস্বৰূপ। অনুজ ভাতৃৰ বাবে ৰামৰ স্নেহ যিদৰে অতুলনীয়, সেইদৰে লক্ষ্মণৰো অগ্ৰজ ভাতৃলৈ শ্ৰদ্ধা আৰু প্ৰেম তুলনাবিহীন। মুঠতে ৰামায়ণ মহাকাব্যৰ প্ৰতিটো বাক্যত, প্ৰতিটো শব্দত নিহিত হৈ আছে উচ্চতম মানবাদৰ্শ আৰু নীতিজ্ঞানৰ ভাণ্ডৰ। সেয়েহে ৰামায়ণৰ কাহিনী পুৰণি হৈও চিৰনতুন হৈ আছে। সেই পুৰণি আদৰ্শই নৱতম পুৰুষকো অনুপ্ৰাণিত কৰি আহিছে। অৰ্থাৎ গৌৰৱময় অতীতে বৰ্তমানক তথা ভৱিষ্যতৰ প্ৰজন্মক প্ৰেৰণা দি আছে। ৰামায়ণ প্ৰাচীন ভাৰতীয় সভ্যতা-সংস্কৃতিৰ আধাৰশিলাৰূপে স্মৰণীয় আৰু বৰণীয়। ইয়ে আমাক প্ৰাগৈতিহাসিক

যুগৰ সমাজব্যৱস্থা, ৰাজনৈতিক আৰু ভৌগোলিক অৱস্থাৰ বিষয়ে জানিবলৈ আৰু বুজিবলৈ সহায় কৰে। গতিকে ৰামায়ণৰ মহত্ব সদায়েই আমাৰ সমাজত বৰ্ত্তি থাকিব।

১.৮ ৰামায়ণৰ সামাজিক চিত্রণ

এতিয়া আপুনি ৰামায়ণৰ সামাজিক চিত্রণৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব। ৰামায়ণৰ যুগত আৰ্যসকলৰ প্রধান জীৱিকা আছিল কৃষি, পশুপালন, বাণিজ্য আৰু কুটীৰ শিল্প। মাটি চহাবৰ বাবে একমাত্র আহিলা আছিল নাঙল। গম, যৱ, ধান, তিল, মাহ আদি আছিল প্রধান শস্য। উৎপন্ন শস্যৰ এক ষষ্ঠাংশ ৰজাক ৰাজহ হিচাপে দিয়াৰ নিয়ম আছিল। পশুপালনো এটা ডাঙৰ বৃত্তি আছিল। কুটীৰ শিল্পৰ ভিতৰত সোণ ৰূপৰ অলংকাৰৰ কাম, কাঁহ - পিতলৰ কাম, কাঁচৰ কাম, বস্ত্রবয়ন আৰু চিলাই আদি উল্লেখযোগ্য।

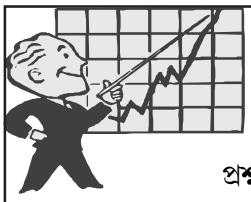
যাদুবিদ, গায়ক, সূত্রধাৰ, স্থপতি, বৈদ্য আদি বৃত্তিধাৰী লোক আছিল।

আৰ্যসকলে নিৰামিষ আৰু আমিষ দুয়োবিধ খাদ্যই ভক্ষণ কৰিছিল। আমিষৰ ভিতৰত হৰিণৰ মাংস আছিল অতি প্রিয় খাদ্য। সীতাৰ লগত বনবাসলৈ যোৱাৰ সময়ত ৰাম আৰু লক্ষ্মণে হৰিণ চিকাৰ কৰি মাংস ভক্ষণ কৰাৰ কথা উল্লেখ আছে। মাছৰ ব্যৱসায় প্রচলিত আছিল। যৌন সম্ভোগ আৰু যুদ্ধক্ষেত্রত উত্তেজনা সৃষ্টিৰ বাবে সুৰাপান কৰাৰ প্রথা আছিল।

ৰাজনৈতিক জীৱন আছিল যথেষ্ট উন্নত। ৰাজবংশৰ জ্যেষ্ঠ সন্তানজনে উত্তৰাধিকাৰীসূত্রে শাসনভাৰ গ্রহণ কৰিছিল। ৰজাৰ আচৰণ যেনেকুৱা হয় প্রজাৰো আচৰণ তেনেকুৱাই আছিল। ৰজাই জনমতক যথেষ্ট শ্রদ্ধা কৰিছিল। সীতাৰ প্রতি থকা অগাধ ভালপোৱাৰ বাবেই ৰামে ৰাৱণৰ হাতৰ পৰা সীতাক উদ্ধাৰ কৰি আনিলে, কিন্তু সেই সীতাকেই তেওঁ প্রজাক সন্তুষ্ট কৰিবৰ বাবে নির্বাসন দিলে।

পিতৃ সত্য পালনৰ বাবে পুত্রৰ স্বেচ্ছায় বনবাস গ্রহণ, ভাতৃপ্রেমৰ বাবে বনবাসী অগ্রজৰ আনুগত্য, ভাৰতীয় ৰমণীৰ একনিষ্ঠ পতিভক্তি আদি পাৰিবাৰিক আদর্শসমূহ আছিল জীৱন্ত শক্তি। ৰাম আদর্শৰ প্রতীক আছিল।

ৰামায়ণকালীন সমাজত অন্ধনীতি নিয়মৰ প্রচলন আছিল। ৰামায়ণত সমাজৰ নানা লোকাচাৰৰ বর্ণনা আছে। উল্কাপাত আদিক অশুভসূচক ঘটনাৰ ইংগিত বুলি কোৱা হৈছে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

খালী ঠাই পূৰণ কৰক -

প্রশ্ন নং ৬ঃ ৰামাখ্যানৰ বর্ণনা মহাভাৰতৰ ..... পোৱা যায়।

.....

প্ৰশ্ন নং ৭ঃ ক্ষেমেন্দ্ৰই ৰামায়ণৰ আধাৰত ৰচিত কৰা গ্ৰন্থখনৰ নাম কি?

.....

প্ৰশ্ন নং ৮ঃ "অসমীয়া ৰামায়ণ' কোনে ৰচনা কৰিছিল?

.....

প্ৰশ্ন নং ৯ঃ ৰামায়ণৰ সপ্তম কাণ্ডত ৰামক কিহৰ অৱতাৰ বুলি কোৱা হৈছে?

.....

প্ৰশ্ন নং ১০ঃ 'বালৰামায়ণ' কোনে ৰচনা কৰিছিল?

.....

১.৯ অধ্যয়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- ৰামায়ণৰ ৰচনাকালৰ বিষয়ে জানিব পাৰিলে
- ৰামায়ণৰ ক্ৰমবিকাশ আৰু বিষয়বস্তুৰ বিষয়ে অৱগত হ'ল
- অন্যান্য সংস্কৃত সাহিত্যৰ ওপৰত ৰামায়ণৰ প্ৰভাৱৰ বিষয়ে গম পালে
- ৰামায়ণৰ মহত্বৰ বিষয়ে অৱগত হ'ল
- ৰামায়ণৰ এক সামাজিক চিত্ৰণো লাভ কৰিলে

১.১০ অধিক জানিবলৈ

১) শৰ্মা, থানেশ্বৰ; *সংস্কৃত সাহিত্যৰ ইতিবৃত্ত*; গুৱাহাটী, চন্দ্ৰ প্ৰকাশ ।

২) গোস্বামী, হৰমোহন দেৱ, *সংস্কৃত সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী*, পাণবজাৰ, গুৱাহাটী, বুকলেণ্ড ।

১.১১ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১নং প্রশ্ন উত্তৰঃ ৰামচৰিত মানস

২নং প্রশ্ন উত্তৰঃ অযোধ্যা

৩নং প্রশ্ন উত্তৰঃ সাতটা কাণ্ড

৪নং প্রশ্ন উত্তৰঃ অযোধ্যা কাণ্ড

৫নং প্রশ্ন উত্তৰঃ উত্তৰ কাণ্ড

৬নং প্রশ্ন উত্তৰঃ বনপর্বত (২৫৮ - ২৮৩ সর্গত)

৭নং প্রশ্ন উত্তৰঃ ৰামায়ণ মঞ্জৰী

৮নং প্রশ্ন উত্তৰঃ মাধৱ কন্দলি

৯নং প্রশ্ন উত্তৰঃ বিষ্ণু অৱতাৰ

১০নং প্রশ্ন উত্তৰঃ ৰাজশেখৰ

১.১২ আৰ্হি প্রশ্ন

(ক) বস্তুধর্মী প্রশ্ন ঃ (৫০ শব্দৰ ভিতৰত)

প্রশ্ন ১ঃ ৰামায়ণৰ বিষয়বস্তুৰ বিষয়ে সবিশেষ লিখক।

(খ) চুটি প্রশ্ন ঃ (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত)

প্রশ্ন ১ঃ ৰামায়ণৰ প্রভাৱ সংস্কৃত সাহিত্যৰ ওপৰত কেনেদৰে পৰিছে লিখক।

(গ) ৰচনাধর্মী প্রশ্ন ঃ (৩০০ শব্দৰ ভিতৰত)

প্রশ্ন ১ঃ ৰামায়ণৰ ৰচনাকালৰ ওপৰত এটি টোকা লিখক।

*** ***** ***